

Dopravně psychologická analýza řidičů podezřelých z toxikomanie

DROGY MĚNÍ ŘIDIČE V POTENCIÁLNÍ ZABIJÁKY

Karel Havlík

Před půlnocí, pár kilometrů za vesnicí, v mírné zátočině, srazil vůz mladíka, který podlehl těžkému zranění. Oběť nehody šla pěšky domů z diskotéky. V krvi devatenáctiletého řidiče, který také odjížděl z téže zábavy, nebyl alkohol, ale THC - marihuana.

Statistiky dopravních nehod prozrazují, že řidiči pod vlivem omamných látek zvláště marihuany a pervitinu, zavíní každým rokem v průměru dvě stovky dopravních nehod, z toho má necelá pětina tragickou dohru.

Odhaduje se, že každý třetí adolescent již drogu vyzkoušel. Z šetření mezi žáky středních škol a učilišť vyplynulo, že nejméně třetina užívá marihuanu, pervitin nebo obojí. Většina z nich fetují i v dospělosti. Nejdostupnější a nejlacinější je marihuana – mexické konopí hojně rostoucí v Mexiku, Kolumbii a na Jamajce. V Evropě se konopí zabydlelo na úsvitu dvacátého století, aby zmírňovalo bolest při migrénách a artritidách. Kouření „trávy“ sice příjemně oblužuje, vzbuzuje blažené a uvolňující stavy, ale také způsobuje opakované záněty cest dýchacích a oslabení imunitního systému. Cigareta z marihuany a tabáku obsahuje o polovinu více rakovinotvorných dehtů než cigareta klasická.

CO DOKÁŽE MARIHUANA

Droga, považovaná za lehkou účinkuje velice nevyzpytatelně a nebezpečně. Výsledek výzkumu Kolumbijské university v USA ukázal, že jedna vykouřená cigareta zvyšuje riziko dopravní nehody dvojnásobně. Marihuana s účinnou látkou THC, zlepšit člověku náladu, navodí euforii, vymaže z mozku starosti a zažene úzkost, smutek i strach. Až na deset hodin prý dovede uklidnit rozhozenou duši.

Tato droga zpožďuje u řidiče reagování, tříští pozornost zejména její kapacitu, intenzitu a výběrovost, vytváří mentální bloky a oslabuje krátkodobou paměť. Řidič po vykouření cigarety postrádá sebekontrolu, vypadá ospale, má zakalené oči, dochází u něho ke zkreslení a fixaci vnímání - při jízdě může ztratit orientaci, přehlédnout značky či chodce na přechodu, signál na semaforu a může neodůvodněně přišlápnout plynový pedál. Marijánka ovlivňuje sklon riskovat, včasné a správné rozpoznávat v dopravním provozu podstatné podněty od nepodstatných i schopnost uvědomovat si nestandardní dopravní chování.

Motorista, který se chopí volantu s domněnkou, že droga z těla vyprchala, se může mýlit. Záleží na míře závislosti a jeho individuálních a věkových zvláštlostech. Zbytky po marihuaně jsou v krvi zjištělné sedmdesát i více hodin po požití. **V pokusech na trenažérech se prokázala u řidičů zhoršená schopnost řídit až dvacet čtyři hodin po vykouření jedné cigarety z mexického konopí.**

S PERVITINEM JDE O ŽIVOT

Mnohem větší problém než marihuana dnes představují silnější drogy – hlavně pervitin, který užívali němečtí stíhači pro zvýšení psychosomatické výkonnosti za druhé světové války.

U řidičů podporuje pervitin, kromě výkonnosti, také sklony k agresivnímu stylu jízdy, k přeceňování vlastních schopností, k riskování a k emotivní vratkosti.

Metamfetamin (pervitin) a amfetamin působí na člověka dvoufázově. Po požití drogy se řidič cítí čilejší, aktivnější, jistější, koncentrovanější, bdělejší a netrpí pocitem únavy. Přehnaná nebo opakovaná dávka pervitinu vyvolává u řidiče přecitlivělost na podněty, podrážděnost, netrpělivost, nervozitu i úzkostné stavy. Dlouhodobé užívání pervitinu decimuje psychiku a způsobuje vážné poruchy koncentrace, vnímání i myšlení.

„Perník“ zprvu aktivuje smysly i psychiku řidiče, dodává mu energii, takže by mohl řidič ovládat například mezinárodní kamion déle než obvykle. Avšak po odeznění účinku drogy přestává mít řidič vozidlo i sebe samotného pod dohledem. Dostaví se u něho hluboký útlum psychických funkcí – pozornost, vnímání, hodnocení, rozhodování a reagování se prodlužují, řidič reaguje opožděně a nepřesně, psychomotorika se zpomaluje, řidič se rychle unaví a mikrosnane na sebe nedá dlouho čekat. Psychosomatika vyhasíná a žádá vydatný odpočinek. Řidič přestává mít sebe i vozidlo pod kontrolou a nechce-li selhat, měl by okamžitě vysadit.

Řidiči posílení pervitinem mohou ztrácet pud sebezáchovy, reagovat impulsivně, jezdit nevypočitatelně - nepřiměřeně rychle, zbrkle a nesprávně předjíždět, jet v protisměru a v překvapivých dopravních situacích zmateně jednat, neuvědomovat si změněné dopravní podmínky a dopravní prostředí, takže nejednou na silnici selhávají a zaviní tragické nehody.

CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU

Většina dopravně psychologicky vyšetřovaných řidičů v Centru psychologie práce v Plzni a Klatovech, kterým byla prokázána přítomnost omamných látek, představovalo fetování především kompenzaci momentálních negativních duševních stavů a pocitů.

Vypovídá o tom analýza dopravně psychologických výsledků vyšetření 66 řidičů z toho devíti řidiček ve věku od 20 do 28 let – žadatelů o vrácení řidičského oprávnění odebraného za užívání omamných látek při řízení motorového vozidla.

Marihuanu kouřilo bezmála dvě třetiny vyšetřovaných, dalších zhruba patnáct procent užívalo pervitin a zbytek obojí. Přibližně u třetiny řidičů šlo o druhé a třetí odebrání řidičského oprávnění. Žadatelé o vrácení řidičského oprávnění potrestal soud kromě zákazu činnosti na osm až třicet měsíců, také podmíněnými nebo nepodmíněnými tresty nejen za užívání narkotik, ale také za maření úředního rozhodnutí – jízda bez řidičského průkazu. Na sankcích zaplatili deset, dvacet, třicet i více tisíc korun.

Žadatelé pocházeli převážně z kusých rodin (jeden rodič), někteří z úplných rodin zbohatlíků nebo z rodin sociálně slabých, mnozí nedokončili základní školu, učiliště nebo střední školu. Příznačné pro ně byly od dětství výchovné a výukové problémy - poruchy chování, lhaní, krádeže, podvody, záškoláctví, šikana a absence sportovních aktivit, zájmů a zálib. Drogu poprvé okusili ve školních letech na druhém stupni základní školy. Preferovali vesměs marihuanu. Už v 16 letech a zejména po 18 roce věku se dostávali do sporu se zákonem.

Problémové rodinné prostředí plodilo problémovou rodinnou výchovu, která nerespektovala vývojové a věkové zvláštnosti dítěte a zpravidla neodpovídala jeho osobnostnímu založení. Roli sehrálo i sociální dědictví a absence jednoho z rodičů. Deset procent mladých řidičů ze zkoumaného vzorku vědělo, že jeden nebo oba rodiče občas berou narkotika.

Necelých šestnáct procent žadatelů o řidičské oprávnění nemělo zaměstnání. Většina pracovala v nekvalifikovaných povoláních – skladník, popelář, pomocný dělník na stavbě, řidič vysokozdvížného vozíku, aj. Mezi uživateli drog se ojediněle objevili i technici a manažeři, kteří zřejmě vykonávali pracovní pozici nespolehlivě, neboť v průběhu pěti let změnili nejméně třikrát zaměstnatele pro vzájemné neshody, obvykle nerespektovali autoritu

a firemní pravidla. Nemálo těchto řidičů – amatérů nemělo úctu k sobě, k lidem, k zvířatům, věcem a přírodě. Někteří se práci záměrně vyhýbali a žili ze sociální podpory.

NĚKTERÉ POZNATKY Z VYŠETŘOVÁNÍ

Žadatelé potrestaní za drogy se v porovnání se stejně starými bezúhonnými řidiči chovali nestandardně. Na vyšetření přicházeli pozdě nebo až na podruhé, případně vůbec, aniž by se omluvili. Celkový vzhled a vystupování bylo bezmála u poloviny vyšetřovaných také nestandardní. Dostavili se nedbale oblečení, neupravení s účesem typickým pro tuto kategorii nebo s hlavou vyholenou a tetováním na pažích i krku, s náušnicemi, řetězy apod.

Rovněž jejich verbální a neverbální projevy připadaly poněkud atypické – podceňovali dopravně psychologické vyšetření, bagatelizovali svoje prohřešky, zavrhovali nebo kritizovali bodový systém, přeceňovali se nebo podceňovali,

Skoro všichni ze zkoumaného vzorku v úvodním dotazníku přiznaly, že rizikem pro řízení jsou drogy, alkohol a únava, a že, byly doby kdy užívali drogy víc než nyní a nezanedbatelná část řidičů se dušovala, že již jsou čistí, aby vzápětí prohlásila, že je velice těžké přestat brát drogy. Polovině řidičů bylo lhostejné co si o nich lidé myslí. Tři pětiny přiznali, že je bližní za užívání drog kritizovali a snažili se jim v tom bránit. Argument, že fetováním ubližují sobě a svému okolí, většinou neakceptovali. Všichni v anamnestickém dotazníku tvrdili, že znají lidi, kteří řídili po požití drog a nic se jim nestalo. Na otázku, zda mívali kvůli drogám špatný pocit, odpověděly kladně spíše ženy.

Na dotaz proč začali s drogami, se vyskytovaly odpovědi: „*Chtěl jsem vyzkoušet jaké to je... dělal jsem to, co dělali kamarádi... tráva mi dělala dobře ... je to nejlepší relaxace... co jsem měl po smrti matky asi dělat... v partě mi bylo dobře...lépe snáším trávu než alkohol...nejlépe se uvolníte, když si šlehnete... zůstal jsem bez zaměstnání a to mě dodělalo... fetování je přece společenská věc... věřte mi, že povzbudit se někdy perníkem neuškodí...*

V testu nedokončených sice mnozí mladí řidiči uznávali, že řídit pod vlivem drog je: „*špatné...nelegální... nebezpečné ...*“ ale přesto řídili.

Větu: „*Člověk, který jednou začal s drogami...dokončili obvykle: „ Nechce přestat... má možnost volby...je citlivější a chápe ostatní... řítí se do propasti... se z toho špatně dostává... může s nimi možná jednou skončit... těžko se vrací do starých kolejí...*“

Nedokončenou větu: „*Nejvíce se trápím... často doplnili: „ Když se naši hádají... když táta přijde opilý a chce se prát... když mi máma pořád jenom vychovává... když nestihnu přidělenou práci... když nejsem zaměstnán a nudím se... když mě někdo soudí a neví o co jde... když se mi nic nedaří... když dojdou prašule...*“

Větu: „*Když na člověka padne depka... dokončili: „Nic ho nebaví, ani cigáro... měl by se ji rychle zbavit a nic neoddalovat... chce být sám v klidu a šlukovat... zajdu mezi kamarády na fet a tak se dobře odreažuji... napadají mě myšlenky na konec... koukám tupě na telku... kouřím a myslím na sex... nikdo vám nepomůže, zůstanete sám...*

NÁSTIN DOPRAVNĚ PSYCHOLOGICKÉHO PROFILU

V osobnostní struktuře řidičů potrestaných za užívání drog se objevují častěji než u řidičů bezúhonných, náznaky maladaptivity, egocentrismu, nestandardnosti, excentricity, extravagance, nezralosti s emotivní labilitou podpořenou úzkostně depresivními příznaky, sensitivností až hypersensitivností i zranitelností s pohotovostí k hlubšímu prožívání, empatií, nejistotě a obavám. Stresovou a frustrační odolnost mívají ochablou jako volní vlastnosti. Zátěžové situace řeší nejčastěji únikem a rezignací než agresí. V osobnosti je latentní

agresivita v různé míře přítomna, ale je zaměřena intrapsychicky, takže může vést k postupnému sebezničení.

Typické jsou pro tyto jedince sklony k rizikovému dopravnímu chování bez zvážení důsledků a odpovědnosti za vlastní činy. Bývají nepřizpůsobiví a necitliví k společenským konvencím, k morálním hodnotám a svědomí je zřejmě netíží. Neuznávají autoritu. Ač znají předpisy a pravidla, nejsou s nimi ztotožnění. Bývají nesvědomití, nespolehliví a neodpovědní. Trpí tzv. chameleonským komplexem – ve jménu získání drogy mění svoje postoje, hodnoty a chování, nasazují si masky v souladu se sociálním prostředím, obávají se prozrazení.

Opakovaně se dopouštějí dopravních nehod. Frekventovanými přestupky jsou pro ně jízda bez řidičského průkazu, maření výkonu úředního rozhodnutí, nedodržování rychlostního limitu, nedodržování bezpečné vzdálenosti mezi vozy, riskantní předjíždění a ujetí z místa nehody. **Absence svědomí a pocitů viny se u problémových řidičů obyčejně kloube se sklony k hostilitě, agresivitě, sebestřednosti a zejména k necitelnosti k trestu, která bývá příznačná pro řidiče s omezenou schopností poučit se ze zkušeností. Postrádají zpravidla sebekontrolu a sebezpytování.**

V životě i na pracovišti se obvykle chovají sobecky, nespolehlivě a neodpovědně. Nápadná je jejich lhostejnost k sobě a k bližním. Preferují nevázanost, bezstarostnost s potřebami volnosti, prožitku, požitků, procítění, lásky, souznění, uznání a klidu.

Schopnosti pro řízení včetně zrakového vnímání, koncentrace pozornosti s její intenzitou, udržením, výběrovostí a rozsahem, je nízká a kolísavá. Hodnocení dopravních situací a dopravních podmínek, rozhodování a reagování spadá na hranici i pod hranici podprůměru. Rovněž psychická výkonnost a psychomotorika, leží v podprůměru. Vlivem drog se mohou u nich vyskytovat mentální bloky – až tříveřinové výpadky bdělosti. Intelektově zůstávají v mezích normy. **Rozumová pochybení spojené s impulsivním a nevypočitatelným rozhodováním, nejsou u nich výjimečné a stojí na počátku selhání a svědčí o nedostatečně využívané rozumové kapacitě. Snaha jezdit ukázněně, pokud nefetují, je i tak u nich pomíjivá**

NEJSILNĚJŠÍM MOTIVEM JSOU DROGY

Srovnání skupin žadatelů o vrácení řidičského průkazu z hlediska bezpečnosti dopravního provozu posunuje do popředí skupinu řidičů potrestaných za užívání drog, před řidiči s požíváním alkoholu a řidiči s opakovanými přestupky a nehodami. **Nebezpečnost a rizikovost souvisí s jejich nepotlačenou potřebou pozřít nebo vykourit drogu, která uvolní poslední zbytky zábran a dovolí usednout za volant i přes soudní zákaz a přes hrozbu vykonání nepodmíněného trestu odnětí svobody.**

Zatímco zhruba dvě třetiny řidičů s odejmutým řidičským oprávněním za alkohol včetně zbytkového, se stejného přestupku nedopustí, je každému šestému z drogovanému řidiči z deseti odebrán dvakrát i třikrát řidičský průkaz. Vyplývá to z naší analýzy vzorku žadatelů o vrácení řidičského oprávnění odejmutého za požití omamných látek téměř jednoznačně. **Navzdory vysokým pokutám, dlouhodobému zákazu řízení a absolvování dopravně psychologického případně psychiatrického vyšetření, nejsou mnozí řidiči schopni odolat nutkání po droze.**

Ukazuje se, že se řidiči – narkomani k užívání drog vrací a jsou dopravní policií opět přistiženi v časovém rozmezí půl roku až rok od psychologického vyšetření. Nepoučitelné chování těchto řidičů prokazuje kromě závislosti na narkotikách i podezření na poruchu osobnosti, která je kontraindikací k udělení řidičského oprávnění, což může dopravní psycholog ve spolupráci s psychiatrem s adiktologickou odborností, doporučit, ale konečné rozhodnutí vydává lékař.

NÁVRH DOPORUČENÍ PRO PSYCHODIAGNOSTIKU

Dopravně psychologická vyšetření problémových řidičů citované kategorie má svá specifika a je vhodné u nich aplikovat vedle jednotné metodiky také soubor alternativních metod, které mívají vyšší vypovídací hodnotu a pronikají hlouběji do jádra osobnosti.

Máme-li diagnostikovat příčiny selhání řidičů s drogami, predikovat možnou recidivu a navrhnout doporučení, měli bychom se zaměřit hlavně na analýzu osobnosti.

Naše zkušenosti napovídají, že ruku v ruce s dotazníkovými technikami je nutné využívat projektivní metody a to především Rorschacha, Zulligera, Test volby ZRB a Lüscherův subtest – vše upraveno pro dopravně psychologickou diagnostiku.

Vyšetření vyžaduje individuální exploraci a citlivý přístup k řidiči s omezeným použitím počítačových systémů a u projektivních technik už vůbec ne!

V psychodiagnostice řidičů s drogami se nám osvědčila alternativní testová baterie v tomto složení:

- Vstupní dotazník
- Anamnestický dotazník životní a řidičské historie specificky upravený pro řidiče potrestané za užití omamných látek, doplněný cílenými otázkami a několika **nedokončenými větami souvisejícími s drogami.**
- Rozhovor typu ohniskového a rozkouskovaného.
- **Lüscherův** osmibarevný a šedý pětibarevný **subtest upravený pro potřeby dopravní psychologie.**
- **Zulligerův** nebo **Rorschachův** či Behn Rorschachův test.
- Projektivní **Test volby** – ZRB + Baum T
- Dotazník **SPIDO** – zkrácený **Ihavez** nebo dotazník **Sparo.**
- Dotazník **Cattell 16 PF** verze A+B případně verze E.
- Zkouška pozornosti **D – 2** – nikoliv počítačová!
- Neverbální orientační zkouška intelektu – **Raven set – I upravený pro potřeby dopravní psychologie - logické myšlení v dopravních podmínkách.**
(Dvou setový systém nebyl v ČR dosud vydaný.)
- **Meili** – test zrakové paměti s projekcí.
- Determinační přístroj + přístrojový systém WRTBV

PhDr. et Mgr. Karel Havlík, akreditovaný dopravní psycholog